

מחמת האונס - ירושלמי

ירושלמי כתובות א: א

לבית דין. מתנית' מסייעא לר' לעזר. מן הסכנה והילך נהגו לשאת בשלישי ולא מיחו בידן חכמ'. בשיני אין שומעין לו. ואם מפני האונס מותר. מהו מפני האונס. מפני הכשפים. מה בין שיני

תוספתא כפשוטה כתובות א'

5. אם מחמת אונס מותר. בבבלי ג' ב' פירשו (בלשון שני) שאונס הוא אבל (עיין במשנת מו"ק רפ"ב, טהרות פ"ט מ"ב, להלן נדרים פ"ד ה"ח), עיי"ש. וירושלמי הנ"ל: מהו מפני האונס. מפני הכשפים. ומן הפירושים המגיים אנו יודעים שהכשפים הללו, כשפי אהבה, היו מצויים מאד באותו זמן, והאמינו שיש בכחם לאסור את החתן ואת הכלה. ועיין בתרגום יונתן וירושלמי לדברים כ"ד, ו', ובפי' בעל חתם סופר בירושלמי הוצ' ראם ומ"ש בספרי יונית ויונות בא", עמ' 83.

להרחבה - מחמת האונס - שר צבא

ראב"ד כתובות ג':

ולדרוש להו דאונס שרי פי' מותרות לבעליהן מאונס ולא ימסרו עצמן למיתה ואכתי אמאי קרי להו סכנה ולא אנהגו לכנוס פריך דאטו כדי להנשא ברביעי נתיר להם ליבעל להגמון אלא אלישנא דסכנה מתמה ותו לא.

רא"ה כתובות ג':

והא דאמר רבא דמשום שר צבא קיימינן דלא כנסינן ברביעי, היכי דליתיה לטעמא דמושל אמר, כגון בתר דבטיל גזירה. ותמה מאי טעמא דרבא דלא מוקי לה להא דאמרין ובשני לא יכנוס אפילו בעידנא דאיתיה גזירה דמושל, והיינו דרביעי לא חזי, ומאי מחמת האונס, דאמרי שר צבא בא לעיר ביום שלישי. ותו דילמא רבא גופא הכי קאמר, דהא רבא כי קאמר שר צבא בא לעיר לא מפרש אימת. ומאי האי דמקשינן להדא בשלישי מיהא ליכנוס. ומסתברא דמתניתין משמע להו הכי, דקתני ומן הסכנה ואילך נהגו העם ליכנוס בשלישי, כלומר אף בשלישי, ולא מיחו בידם חכמים אפילו שלא בשעת הגזירה לאחר שנתבטל, דאפילו אח"כ נהגו לכנוס בין בשלישי בין ברביעי, ואהא קאמר ובשני לא יכנוס לעולם, ואם מחמת האונס מותר בשני, והיינו דמקשי מאי הוא האונס דאתי בג' וד', ומשני שר צבא בא לעיר בד' ואספרווי דידי' בג'. ר' אחאי ז"ל.

ריטב"א כתובות ג':

מאי אונס אילימא הא דאמרן התם קרי ליה סכנה והכא קרי ליה אונס פי' לישנא בעלמא קשיא לן אמאי שני בלישניה והקשו בתוס' אמאי לא קשיא לן בעיקרא דדינא דמעיקרא קתני ובשני לא יכנוס ובתר הכי קתני מותר תירץ רבינו שמשון ז"ל דמתניתין איכא לתרוצי ובשני לא יכנוס מחמת הסכנה של הרביעי ואם מחמת שיש סכנה אפילו בג' דעקר נפשיה מותר:

ותו התם נהגו הכא מותר.

יש שפירשו התם נהגו בדיעבד הכא מותר לכתחלה

ולא נהירא דא"כ היאך משני שאמר שר צבא בא לעיר וכי מפני שר צבא שחוטף צרכי סעודה שרינן טפי ממאי ששרינן מפני סכנה
לכך פירש רש"י ז"ל דהתם נהגו כולם או רובם בפרהסיא והכא מותר דמשמע היחיד שבא לימלך מורין לו אבל לא דרשינן הכי בפירוש דלעבדיה הכי בפרהסיא ופרקינא דליכא אלא משום שר צבא הבא לעיר.

שיטה מקובצת כתובות ג':

ובשני לא יכנוס. פ"ה אפילו בשעת הסכנה דאין לעקור בשבילה תקנת חכמים אלא יום אחד וקשה לר"י דאמרינן לקמן מאי אונס אי לימא הא דאמרינן התם קרי ליה וכו' הוה ליה למפרך טפי רישא לסיפא דקתני רישא ובשני לא יכנוס אפילו בשעת הסכנה
ותרצו בקונטרסין דלפי רש"י ז"ל שמפרש לקמן נהגו רובא דעלמא ומותר בדיעבד לא קשיא מרישא לסיפא דבשני לא יכנוס היינו לכתחלה ואם מחמת האונס מותר היינו בדיעבד ע"כ.
ולא ידעתי מה דמה שפרש"י ז"ל לקמן היינו דנהגו משמע רובם נהגו ומותר משמע ליחיד הבא לימלך בב"ד שיתירו לו וכי קתני נמי ובשני לא יכנוס ביחיד הבא לימלך מיירי וקתני לא יכנוס והדרא קושיא לדוכתין.
ואפשר דה"ק ובשני לא יכנוס עד שימלך בב"ד מיהו כשימלך בב"ד יתירו לו והיינו מאי דקתני ואם מחמת האונס מותר ולשון ואם מחמת האונס דקתני לקמן מפרש.
וריצב"א תירץ דמשום הכי לא פריך ליה מרישא לסיפא משום דאיכא לפרושי ואם מחמת האונס פ"י שיש סכנה אף ביום שלישי מותר לכנוס בשני
וכן תירץ הרא"ש ז"ל דמרישא לסיפא לא קשיא דמצי למימר דה"ק ובשני לא יכנוס דמשום אונס **דרביעי** לא מרחקינן כולי האי מיום הקבוע ואם מחמת האונס של שלישי שיבא ההגמון לבעול אף בשלישי מותר בשני ע"כ.
ובג"י תוספות כתוב שדוחק הוא לתרץ כן דאפילו ביש בג' סכנה משמע דקאמר ובשני לא יכנוס דאין לעקור מפני הסכנה אלא יום אחד.
ובשיטה ישנה כתוב וז"ל דמרישא לסיפא לא קשיא דאיכא למימר דה"פ בשני לא יכנוס שאין לירא אם יכנוס בשלישי דמספקא לא עקר נפשיה ואם הוא מכיר דבעי הגמון למעקר נפשיה בג' מותר לכנוס בב' ע"כ:
וכן כתב הרשב"א ז"ל דמרישא אסיפא לא קשיא דאיכא למימר דה"ק ובשני לא יכנוס דהא בשלישי ליכא שום אונס דמספיקא לא עקר נפשיה וחיישינן לאקרורי דעתא ולשקדו כל מאי דאפשר למיחש ואם הרגישו בדבר ועקר נפשיה אף בשלישי אפילו בשני מותר לכנוס ע"כ וכן תרצו וכו'.
וז"ל רש"י ובשני לא יכנוס. בשביל אותה סכנה ואין צריך לעקור בשבילה תקנת חכמים אלא יום א' ויהיה טורח מיהת שני ימים בצרכי סעודה. ע"כ. ולכאורה משמע דהא דקאמר בשביל אותה הסכנה היינו סכנת **יום ד'** דקתני רישא וכיון שכן כיון ז"ל לתירוצו של ריצב"א והרא"ש ז"ל דדוקא משום אותה סכנה דיום ד' הוא דלא יכנוס בשני הא אילו אתיא סכנה גם בשלישי מותר אף בשני ולא תיקשי מרישא לסיפא ולא אתיא תלמודא לפרושי כי אם לישנא דאם מחמת האונס דקתני דאילו מרישא לסיפא לא קשיא ולא מידי וזהו שכתב רש"י ז"ל ואם מחמת האונס. לקמן מפרש. ודו"ק:
ודע דמלשון רש"י ז"ל משמע דמשום דאין צורך לעקור בשבילה תקנת חכמים אלא יום אחד הוא דלא עקרינן שני ימים אבל אם נצטרך לעקור שני ימים כגון דאתי הגמון ובעיל בד' ובג' עקרינן שפיר שני ימים וזהו שכתב רש"י ז"ל ואין צריך לעקור בשבילה וכו'. ולא כתב ז"ל ואין עוקרין וכו' מיהו התוס' ז"ל סוברין דאין יכולין לעקור כי אם יום אחד ולא שני ימים ואפילו במקום סכנה דתקנתא מקמי שמדא לא עקרינן וכדבעיא למכתב קמן בס"ד.
ולעיקר קושיין דאתינן עלה תירץ ר"י ז"ל דכי קתני ובשני לא יכנוס לא קאי אמאי דקתני ומן הסכנה וכו' אלא מילתא באפי נפשה היא ולא איירי בסכנה וכי קאמר ובשני לא יכנוס היינו עיקר תקנה קאמר דבשני לא יכנוס וה"ה בג' אלא דוקא בד' ונקט בב' משום דבעי למתני ואם מחמת האונס מותר ואתי שפיר לשיטתו ז"ל דבגמרא לקמן כי תפיס פיסקא תפיס ובשני לא יכנוס ואם מחמת האונס מותר אלמא דמילתא באפיה נפשה היא ומשום דבעי למיתני ואם מחמת האונס וכו' קדים וקאמר ובשני לא יכנוס ורש"י ז"ל תירץ זה לפי שיטתו דאף על גב דתפיס פיסקא מבשני לא יכנוס לא בעי לפרושי אלא מאי דקתני ואם מחמת האונס וכו' וזהו שכתב רש"י ז"ל ואם מחמת האונס. לקמן מפרש. כן נראה לי. ולקמן נאריך עוד בשיטת ר"י ז"ל וריצב"א ז"ל בס"ד: